

de wszystkim używanie przemocy fizycznej i psychicznej, fabrykowanie dowodów oraz błędy proceduralne.

„Niezlomni w epoce fałszywych proroków” to publikacja obszerna, rzetelna i stanowiąca doskonały punkt wyjścia do dyskusji nad miejscem prasy katolickiej we współczesnej Polsce. Lektura książki jest cenną pomocą dla tych wszystkich, którzy nie chcą poddawać się narzucanym, gotowym propozycjom ideologicznym. Społecznicy, wychowawcy i dziennikarze znajdą w niej wiele inspiracji do rozwijania postaw prospołecznych i obywatelskich.

Autorom udało się uchwycić rzeczywistość pierwszych powojennych lat szczególnie poprzez prezentację losów czasopisma, jego twórców. Trzeba jednak przyznać, że tak obszerna rozprawa mogłaby ująć dość istotny dylemat tamtych (a może i nie tylko tamtych) czasów z perspektywy postawy zarówno Kościoła rozumianego instytucjonalnie, jak i powszechnie, w którym toczyła się głęboka dyskusja na temat odpowiedzialności i zachowań katolików w powojennej rzeczywistości. Dyskusja niedokończona rozwiązaniami dobrymi, jednym bowiem odebrano głos, inni wcześniej pozbawili się go sami. Na zakończenie trzeba jednak oddać autorom, że udało im się to, czego wymagała tzn. sprawiedliwość dziejowa. Głos „Tygodnika Warszawskiego” został oddany szerokiemu gronu odbiorców i pozostaje mieć nadzieję, że z tego źródła będą czerpali nie tylko wiedzę, ale i inspirację dla swoich działań w odniesieniu do wartości, które nie ulegają przedawnieniu.

KS. ANTONI NADBRZEŻNY

50th International Eucharistic Congress. *Proceedings of the International Symposium of Theology. The Ecclesiology of Communion Fifty Years after the Opening of Vatican II*, Dublin: Veritas Publications 2013, pp. 1024.

Książka zatytułowana *Proceedings of the International Symposium of Theology. The Ecclesiology of Communion Fifty Years after the Opening of Vatican II* stanowi owoc międzynarodowego sympozjum, które odbyło się w dniach 6-9 czerwca 2012 roku w St Patrick's College na Papieskim Uniwersytecie w Maynooth (Irlandia) z okazji 50. Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego. Organizatorzy zaproponowali ważny i aktualny temat obrad. Jest nim eklezjologia *communio* 50 lat po otwarciu Soboru Watykańskiego II. Dzieło opublikowane przez wydawnictwo Veritas Publications jest obszerne, liczy sobie 1024 stronic i zawiera wystąpienia kilkudziesięciu naukowców reprezentujących znaczące na świecie ośrodki akademickie. Zamieszczone w książce referaty zostały poprzedzone wprowadzeniem napisanym przez rektora St Patrick's College Hugh'a G. Connolly'ego oraz słowem wstępnym Kierownika Komitetu Organizacyjnego Sympozjum prof. Brendana Leahy'ego, w których zaprezentowali oni cel, założenia i osiągnięcia sympozjalnych obrad. Struktura książki jest dość klarowna, gdyż została zbudowana

wana dokładnie w oparciu o program sympozjum, zgodnie z tematyką wyznaczoną w kolejnych dniach obrad. Chociaż nie posiada tradycyjnych rozdziałów, to jednak została podzielona na dwa zasadnicze bloki: pierwszy zawiera wystąpienia trzydziestu czterech głównych uczestników sympozjum ujęte w czterech częściach, zaś w drugim bloku znalazły się referaty dwudziestu ośmiu *emerging scholars*. Wszystkie opublikowane teksty wiążą się wprost lub pośrednio z tematyką eklezjologii *communio*. Niestety, wydawcy nie umieścili nazwiska redaktora/redaktorów książki, sugerując tym samym, że odpowiedzialność w tym zakresie spoczywa na Komitecie organizacyjnym Kongresu Eucharystycznego.

Pierwsza część recenzowanej publikacji koncentruje się na temacie relacji między Eucharystią i wspólnotą. Na szczególną uwagę zasługuje tekst kard. Marca Ouelleta, prefekta Kongregacji ds. Biskupów, który jasno ukazał etapy rozwoju eklezjologii *communio*, jej specyfikę oraz związek z sakramentem Eucharystii, wskazując przy tym na potrzebę głębszego zrozumienia eklezjalnej wspólnoty w kontekście dialogu międzyreligijnego i rozwoju solidarności w skali globalnej. Przedstawiciele irlandzkich ośrodków teologicznych (Jennifer O'Reilly, Salvador Ryan) zaprezentowali znaczenie Eucharystii dla wiary i praktyki chrześcijan zarówno w okresie późnego średniowiecza, jak i we wczesnych czasach nowożytnych. Zainteresowanie budzi również tekst poświęcony artystycznym wyrazom chrześcijańskiej pobożności eucharystycznej w Irlandii autorstwa Brendana McConvery'ego.

W drugiej części książki znajdują się referaty poświęcone problemowi źródeł i sposobów realizacji eklezjalnej *communio*. Liczni autorzy z Niemiec, Włoch, Kanady, Anglii i Australii ukazują różne aspekty Eucharystii, wskazując na jej biblijne podstawy, patrystyczne interpretacje, etyczne i estetyczne wymiary, a nawet dostrzegając w niej serce kosmicznej ewolucji i ludzkiej historii. Warto zauważyć, że jedynym przedstawicielem polskich środowisk teologicznych na sympozjum był ks. prof. Sławomir Nowosad z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, który przedstawił eklezjologię *communio* w ujęciu Jana Pawła II, dostrzegając w niej adekwatną odpowiedź na trudne wyzwania współczesności. Do najbardziej inspirujących należą z pewnością artykuły Roberta Enrighta, Olivera Treanora i Brendana Purcella, ukazujące istotny związek Eucharystii z praktyką przebaczenia oraz podkreślające apostolski wymiar eucharystycznej wspólnoty i eschatologiczny charakter sakramentu Eucharystii.

Na początku trzeciej części książki czytelnik znajdzie wypowiedź przewodniczącego Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan kard. Kurta Kocha, który ukazał głęboki związek między Eucharystią i kościelną komunią w perspektywie ekumenicznej, kładąc nacisk na potrójne znaczenie eucharystycznej wspólnoty, która w języku liturgicznym wyraża się w *memento ecclesiae*, *memento sanctorum* i *memento mortuorum*. W ramach ekumenicznej części publikacji nie zabrakło artykułów poświęconych analizie eklezjologicznych poglądów Jeana-Marie Tillarda w interpretacji anglikańskiego teologa, kalwińskiej wizji Kościoła rozumianego jako miejsce realizacji komunii oraz stanowiska Światowej Rady Kościołów w kwestii interkomunii. Na szczególną uwagę zasługuje referat Metropolity Francji Emmanuela Adamakisa, który poruszył problem dialogu i komunii z perspektywy

teologii prawosławnej. Idąc po linii Johna Zizioulasa wskazał na istotny związek między komunią, dialogiem i sakramentami oraz podkreślił mistyczny wymiar komunii wyrażający się we wzajemnym ofiarowaniu sobie słowa zbawienia, w darze przebaczenia, pokuty i pojednania. Nawiązując do duchowych doświadczeń świętych i Ojców pustyni, zwrócił uwagę na komuniotwórczą moc imienia Jezus oraz znaczenie milczenia w tworzeniu głębokiej wspólnoty z Bogiem.

Czwartą część otwiera referat kard. Oscara Maradiagi z Hondurasu ukazujący Eucharystię jako punkt kulminacyjny w ewangelizacyjnej misji Kościoła uwrażliwionej na potrzebę pojednania, budzenia nadziei i budowania solidarności międzyludzkiej. Następne dwa artykuły napisane przez Michaela McCabe'a i Theodore'a Mascarenhasa stanowią ciekawe rozwinięcie i zarazem konkretyzację kwestii posłanniczego wymiaru Eucharystii oraz związku między misją i ewangelizacją w kontekście afrykańskim i azjatyckim. Ostatni tekst autorstwa lowańskiego teologa Jorisa Geldhofa budzi uznanie ze względu na ukazanie relacji między Eucharystią i współczesną zsekularyzowaną kulturą. Obok teoretycznych rozważań artykuł zawiera kilka praktycznych wskazówek pastoralnych, wśród których na szczególną uwagę zasługuje postulat uprawiania teologii prawdziwie wizjonerskiej, śmiało odnoszącej się do rzeczywistości eschatologicznej, oraz wezwanie do praktykowania bardziej krytycznej autorefleksji w odniesieniu do właściwego rozumienia różnych aspektów Eucharystii i głębszego zrozumienia roli muzyki i sztuki w liturgicznej celebracji.

Wczytując się w opublikowane w niniejszej książce referaty można odnieść słuszne wrażenie, że eklezjologia *communio* stanowi dziś wiodący, dynamiczny i wciąż rozwijający nurt w teologicznej refleksji o Kościele. Trzeba przyznać, że starożytna i odkryta na nowo idea Kościoła jako *communio* jest obecnie coraz bardziej uznawana za wartościową i operatywną kategorię eklezjologiczną, zdolną do animowania twórczych dyskusji na polu ekumenicznym. Książka *Proceedings of the International Symposium of Theology. The Ecclesiology of Communion Fifty Years after the Opening of Vatican II* zasługuje na życzliwe przyjęcie nie tylko w gronie profesjonalnych teologów, lecz również w szerokim kręgu osób zainteresowanych promocją Kościoła jako wspólnoty zakorzenionej w tajemnicy Trójjedynego Boga, żyjącej dzięki duchowej mocy Eucharystii, ukierunkowanej ku ostatecznemu spełnieniu w Chrystusie i zaangażowanej w pozytywną przemianę świata. Czytelnik znajdzie w tej publikacji inspirację do głębszego zrozumienia i uczestnictwa w misterium Kościoła, będącego domem i szkołą autentycznej komunii.

Z pewnością warto byłoby przetłumaczyć na język polski przynajmniej wybrane teksty zawarte w niniejszym tomie, które mogłyby stanowić istotną pomoc duszpasterską w procesie kształtowania dojrzałej eklezjalnej świadomości *communio* na poziomie wspólnot parafialnych. Ze względu na zaprezentowany w publikacji szeroki wachlarz tematyczny oraz wyrażone w niej bogactwo doświadczeń religijnych, społecznych i kulturowych tak wielu naukowców z różnych kontynentów omawiana książka stanowi zaproszenie do kontynuowania dyskusji na temat roli eklezjologii *communio* w dziele ewangelizacji, dialogu ekumenicznego i międzyreligijnego oraz prakseologicznego wymiaru Eucharystii stanowiącej źródło i szczyt życia kościelnego.